

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

รูปแบบการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative study) โดยใช้ การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของหมู่บ้าน แบบแผนการดูแลสุขภาพตนเองด้วยวิธีการแพทย์พื้นบ้าน ปัจจัยทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการดูแลสุขภาพตนเองด้วยวิธีการแพทย์พื้นบ้าน

การเลือกพื้นที่ศึกษา

การเลือกพื้นที่ศึกษาใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยเลือกศึกษาใน เขตตำบลพบพระ อำเภอพบพระ จังหวัดตาก เป็นพื้นที่ที่ผู้ศึกษาทำงานอยู่และยังไม่เคยมีการศึกษา วิจัยเกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้านและชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงก็มีวัฒนธรรมการรักษาแบบพื้นบ้านของ ตนเองอยู่แต่ค่อนข้างจะลดน้อยลงเนื่องจากความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี การเลือกพื้นที่ ดังกล่าวคาดว่าจะผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อพื้นที่ต่อไปในด้านการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นด้าน สาธารณสุขให้เป็นอีกทางเลือกในการดูแลสุขภาพตนเองของพื้นที่ต่อไปอย่างเหมาะสม

ชุมชนที่ศึกษา

หมู่บ้านที่ศึกษาคือ หมู่บ้านมอร์เกอร์ยาง ตำบลพบพระ อำเภอพบพระ จังหวัดตาก มีครัวเรือน 59 ครัวเรือน เป็นหมู่บ้านที่โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมไม่ค่อยมีการ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมคือวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติแต่มีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี การเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิตเช่น มีการใช้รถไถนาแทนการใช้วัวควายไถนา แต่ไม่มีการอพยพไป รับจ้างต่างถิ่น การดูแลสุขภาพตนเองด้วยวิธีการแพทย์พื้นบ้านเช่นเมื่อมีอาการไข้ หนาวสั่น

ปวดศีรษะ คลื่นไส้ อาเจียน ก็จะไปเจาะเลือดตรวจหาเชื้อมาลาเรีย ซึ่งเป็นโรคประจำท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีโรคไข้เลือดออก และโรคอุจจาระร่วง เนื่องจากเป็นพื้นที่ ชายแดนไทย - เมียนมาร์ สถานที่ขยายแผนปัจจุบันของหมู่บ้านมอเกอร์อย่างมีศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชนและร้านขายของชำซึ่งเป็นอาสาสมัครประจำบ้าน

ประชากรที่ศึกษา

ประชากรที่ศึกษาแบ่งดังนี้

1. หมอพื้นบ้านในหมู่บ้าน จำนวน 2 คน เพื่อทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก
2. ผู้ป่วยที่เคยรับบริการการรักษาแบบพื้นบ้าน เลือกแบบ snow ball จำนวน 14 คน เพื่อสนทนากลุ่ม โดยแบ่งสนทนากลุ่มเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มผู้ชาย และกลุ่มผู้หญิง
3. ประชากรในเขตหมู่บ้านมอเกอร์อย่าง อำเภอพบพระ จังหวัดตาก เพื่อสังเกตวิถีการดำเนินชีวิต และสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เข้าไปดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล 3 ครั้ง ดังต่อไปนี้

ครั้งที่ 1 วันที่ 8 - 10 ธันวาคม 2541

ครั้งที่ 2 วันที่ 8 - 17 มีนาคม 2542

ครั้งที่ 3 วันที่ 10 พฤษภาคม - 30 มิถุนายน 2542

เพื่อศึกษาแบบแผนการดูแลสุขภาพตนเองด้วยวิธีการแพทย์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงบ้านมอเกอร์อย่าง โดยศึกษาถึงปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อความเชื่อสาเหตุ การเกิดความเจ็บป่วย การดูแลรักษาสุขภาพตนเองด้วยวิธีการแพทย์พื้นบ้าน และวิธีการรักษาของแพทย์พื้นบ้าน

ครั้งที่ 1 วันที่ 8 - 10 ธันวาคม 2541

- เข้าไปในหมู่บ้าน แนะนำตัวกับผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุข เพื่อขอความร่วมมือในการศึกษาครั้งนี้

-สำรวจหมู่บ้านเพื่อทำแผนที่หมู่บ้าน (mapping) และขณะทำการสำรวจเพื่อทำแผนที่หมู่บ้านจะสังเกตสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน และสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการเรื่องการประกอบ

อาชีพ การดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้าน พฤติกรรมในการดูแลสุขภาพตนเอง รวมทั้งการเจ็บป่วยของบุคคลในครอบครัว

ครั้งที่ 2 วันที่ 8 - 17 มีนาคม 2542

- สำรวจข้อมูลประชากร (field censuses) เกี่ยวกับชื่อ อายุ เพศ ความสัมพันธ์กับหัวหน้าครอบครัว การศึกษา ศาสนา อาชีพ

-สำรวจข้อมูลเกี่ยวกับเครือญาติ (genalogy) จัดทำแผนผังเครือญาติของบุคคลในชุมชน จำนวน 4 ตระกูล

-สำรวจข้อมูลองค์กรแบบทางการและไม่เป็นทางการ จัดทำแผนผัง

-สอบถามข้อมูลวงจรชีวิตในรอบปี จัดทำตารางกิจกรรมต่างๆ ของวงจรชีวิตในรอบปี

-สอบถามประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน จัดทำประวัติหมู่บ้าน

-สอบถามประวัติชีวิตบุคคลสำคัญในหมู่บ้าน จัดทำประวัติชีวิตบุคคลสำคัญในหมู่บ้าน

จำนวน 3 คน

ครั้งที่ 3 วันที่ 10 พฤษภาคม 2542 - 30 มิถุนายน 2542

ผู้ศึกษาเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในกลุ่มหมอพื้นบ้าน การสนทนากลุ่มผู้ป่วยที่เคยรับบริการจากหมอพื้นบ้าน แบ่งการสนทนากลุ่มเป็น 2 กลุ่ม คือแบ่งกลุ่มผู้หญิงและกลุ่มผู้ชาย กลุ่มละ 7 คน และใช้การสังเกตโดยตรงขณะที่อยู่ในหมู่บ้าน เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านและค้นหาว่าทำให้ความสำคัญหรือการรับรู้ในทัศนะของคนในว่ามีเนื้อหาสาระอย่างไรในประเด็นดังต่อไปนี้

- สาเหตุของการเกิดความเจ็บป่วย
- เครือข่ายทางสังคมที่มีผลต่อการเลือกใช้บริการแพทย์พื้นบ้านในการดูแลสุขภาพ
- การเลือกใช้บริการแพทย์พื้นบ้านในการดูแลสุขภาพมาจากปัจจัยอะไรบ้าง เช่นความสัมพันธ์กับหมอพื้นบ้าน เครือญาติ สาเหตุอาการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้น การคมนาคม
- ความศรัทธาและความคาดหวังการรักษาด้วยการแพทย์พื้นบ้าน
- แบบแผนการดูแลสุขภาพด้วยวิธีการแพทย์พื้นบ้าน

ระยะเวลาในการศึกษา

ตั้งแต่ กันยายน 2541 - สิงหาคม 2542

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1. แบบบันทึกการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (indepth interview) ในกลุ่มหมอพื้นบ้าน ในประเด็นแบบแผนการรักษาความเจ็บป่วย ลักษณะโรคที่หมอพื้นบ้านรักษา สาเหตุของความเจ็บป่วย เพื่อให้ได้มาซึ่งความหมาย คือการให้ความสำคัญหรือการรับรู้เหตุการณ์ในทัศนะของคนในและชุมชนคืออะไร โดยผู้ศึกษาต้องสามารถรับรู้และเข้าใจปรากฏการณ์เหมือนเป็นสมาชิกคนหนึ่งของชุมชน

2. แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) ในกลุ่มผู้ป่วยที่เคยรับการรักษาจากหมอพื้นบ้านในประเด็นวิถีชีวิตในอดีตถึงปัจจุบัน โดยเน้นเรื่องการดูแลสุขภาพตนเองในชุมชน ใครเป็นผู้มีบทบาทตัดสินใจในด้านการรักษาว่าจะรักษา วิธีไหน ที่ไหน เมื่อใดอย่างไร ทำไม

3. แบบบันทึกการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview) ในผู้นำหมู่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุข ในประเด็นข้อมูลพื้นฐานทั่วไป เกี่ยวกับตัวหมอพื้นบ้านว่ามีแบบแผนการรักษาอย่างไร แบบแผนการดูแลสุขภาพด้วยวิธีการแพทย์พื้นบ้าน ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกดูแลสุขภาพด้วยวิธีการแพทย์พื้นบ้าน เพราะผู้ศึกษามีความรู้จักกับชุมชนดี จึงสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เป็นการพูดคุยกันไม่เคร่งครัดขั้นตอน

4. แนวทางการสังเกตโดยตรง (direct observation) ในวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนในหมู่บ้าน การสังเกตต้องมียุทธศาสตร์ประกอบคือสถานที่ บุคคล กิจกรรม การสังเกตเป็นเครื่องมือที่ต้องใช้ตลอดขณะอยู่ในหมู่บ้าน เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นว่ามีความหมายอย่างไร

5. วัสดุอุปกรณ์ที่นำไปใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษา ได้แก่ เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป บันทึกปรากฏการณ์ต่างๆ ทั้งบุคคลและสถานที่

การตรวจสอบข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลนั้นต้องมีความครบถ้วน ครอบคลุมและตรงวัตถุประสงค์ของการศึกษา สามารถตอบปัญหาการศึกษาได้ชัดเจน ดังนั้นผู้ศึกษาต้องทำการตรวจสอบข้อมูลทุกครั้งที่ทำการศึกษาข้อมูล การตรวจสอบข้อมูลจะทำพร้อมๆ กับที่เก็บข้อมูล ซึ่งเป็นการตรวจสอบข้อมูลทันทีในสนาม มีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยจัดทำแบบบันทึกขึ้นมาโดยเฉพาะ

ทำให้มีความสะดวกในการแยกแยะข้อมูลเป็นหมวดหมู่ การตรวจสอบข้อมูลผู้ศึกษาใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) มีวิธีการดังนี้

- การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) โดยตรวจสอบแหล่งข้อมูลที่ได้มา ประกอบด้วยแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ แหล่งบุคคลและดูว่าข้อมูลที่ได้มาจากจุดต่างๆ ตามผู้ให้ข้อมูลนั้นเป็นข้อมูลที่เหมือนกันหรือไม่ ถ้าหากที่ได้มาเหมือนหรือซ้ำกันถือว่าข้อมูลนั้นเชื่อถือได้และเป็นข้อมูลจริง แล้วจึงบันทึกไว้
- การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่มและข้อมูลจากเอกสารประกอบ

การวิเคราะห์ข้อมูล.

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis method) โดยมีวิธีการดังนี้

1. จำแนกและจัดระบบข้อมูลภายใต้บริบทของสังคมวัฒนธรรม เพื่อหาแบบแผนการดูแลสุขภาพโดยใช้การแพทย์พื้นบ้าน
2. หาความสัมพันธ์ของข้อมูล แยกแยะเงื่อนไข โดยใช้แนวคิดเรื่องสุขภาพและความเจ็บป่วยในสังคมไทย แนวคิดวัฒนธรรมสุขภาพแบบชาวบ้าน แนวคิดทฤษฎีเวชกรรมชาติพันธุ์ ทฤษฎีการดูแลสุขภาพตนเองและงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นแนวทางในการวิเคราะห์เนื้อหาให้เห็นปัจจัยที่เป็นพื้นฐานและเป็นเงื่อนไขแวดล้อม หาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์แบบแผนการดูแลสุขภาพตนเองด้วยวิธีการแพทย์พื้นบ้าน
3. อภิปรายผลให้เห็นสภาพเงื่อนไข กระบวนการขั้นตอนความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่างๆ ที่มีอยู่แล้วตามสภาพความเป็นจริง มาอธิบายในลักษณะภาพรวม (holistic view) คือมองอย่างรอบด้านและมองอย่างสัมพันธ์ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ไม่ได้มองผิวเผิน แต่เป็นการมองเพื่อสร้างความเข้าใจ ถึงความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์นั้นกับปรากฏการณ์อื่นว่ามีอยู่อย่างไร (ชยันต์ วรรณฤติ, 2536: 145)